

סגולה

גליון לתורה ולתעודה המופיע מעת לעת

מאת

יעקב ישראל סטל

גליון 14 • י' בתמוז תש"פ

פיוט 'ארץ הנקראת אבן שתיה' למוצאי שבת

מבוא

למנהג האשכנזי הקדום נהגו לשורר במוצאי שבת זמירות ופיוטים שעניינם אליהו הנביא או הגאולה העתידה¹. כמה וכמה סידורים אשכנזיים או צרפתיים קדומים הביאו במדור למוצאי שבת פיוטים כאלו², ואחד מהם הוא הפיוט 'ארץ הנקראת אבן שתיה', המופיע כאן לראשונה מכתבייד.

1 את המנהג לשורר פיוט אליהו הנביא במוצאי שבת הזכיר ר' יצחק ב"ר משה מווינא, בעל 'אור זרוע' (ד'תתקמ"ה, 1180-1250): "ראיתי בתשובת הגאונים, וכמדומה אני שהיתה תשובת רבינו יוסף טוב עלם זצ"ל, שנשאל על מה שאנו נוהגין במלכותינו, בארץ כנען, לומר הבדלות ופיוטים שנתפייסו מאליהו ז"ל במוצאי שבת, אם המנהג כשר ואם לאו. והשיב, דודאי מנהג נכון וכשר הוא, שמכבדין את השבת ביציאתה כבני אדם המלוים את המלך בשמחה ובשירים" (אור זרוע, ב, הלכות מוצאי שבת, סוף סימן צה, מהדורת הרב י' פרבשטיין ואחרים [הוצאת מכון ירושלים], ירושלים תשע, עמ' קמ). וכן כותב ר' אברהם ב"ר נתן הירחי (ראב"ן הירחי; פרובנס-ספרד, ד'תתקטו-תתקעה, 1155-1215), שבמוצאי שבתות "משוררין בכל גבול ישראל מאליהו הנביא" (ספר המנהיג, הלכות שבת, מהדורת י' רפאל, ירושלים תשלח, עמ' קצט). וראה עוד: הרב א' ויספיש, רמות גלעד, ירושלים תשסח, עמ' כה-מא; ב' בר-תקוה, 'אליהו הנביא בפיוט ההבדלה', לאות זיכרון: מחקרים בשירה העברית ובמורשת ישראל: ספר זיכרון לאהרן מירסקי, בעריכת א' חזן וי' יהלום, רמת-גן תשסז, עמ' 239-279.

2 אסתפק בציון לאחד מחיבורי התפילה הצרפתיים הקדומים והחשובים שנדפס: מחזור ויטרי, ב, סדר מוצאי שבת, סימנים ג-כו, מהדורת הרב א' גולדשמידט, מהדורה שנייה מתקנת, ירושלים תשסז, עמ' שז-שכא.

הפיוט הועתק בשלושה כתבי־יד: סדר חיבור ברכות כת"י טורין, דף 73א, ובהעתקה שנעשתה בפקוחו של שניאור זלמן שכטר (כת"י ביהמ"ל ניו־יורק), עמ' 147; סידור כמנהג צרפת, כת"י אוקספורד, ספריית הבודליאנה 59 Ms. Opp. (מתכ"י: F17706), דפים 115ד-116א (בכתיבה אשכנזית מהמאה השלוש־עשרה); זמירות לשבת ופיוטים לנישואין וברית מילה, כת"י פרמה, ספריית הפלטינה Cod. Parm. 1931 (מתכ"י: F13087), דפים 38א-40א (בכתיבה אשכנזית מסביבות שנת 1300)³.

מחברו של הפיוט לא נודע, ואולי מהופעתו ב'סדר חיבור ברכות' האיטלקי אפשר שמדובר בפייטן איטלקי. כי אע"פ ש'סדר חיבור ברכות' קלט לא מעט פיוטים אשכנזיים, שהגיעו לאיטליה מאשכנז⁴, תבניתו הפשוטה של הפיוט שלנו, לשונו המקראית ברובה והסתמכותו המועטת על המדרשים, מטים את הדעת שהוא אינו אשכנזי אלא איטלקי קדום למדי (שכנראה הסתמך על פיוטים ארצי־שוראליים קדומים שהיו מוכרים באיטליה)⁵, וכפי הנראה אין הפיוט מאוחר למאה השתים־עשרה, זמן עריכתו המשווערת של 'סדר חיבור ברכות'⁶.

בפיוטנו מבקש הפייטן על התממשות הבטחות הגאולה העתידה המתוארות בספרי הנביאים ומדרשי חז"ל, ואגב כך הוא גם מתאר את כבודה, פארה ויופיה של ירושלים שלעתיד לבוא, ובתיאורו מצויים פרטים שלא נודעו מקורם אלא רק מפיוטים קדומים, כמו: חומותיה ומגדליה של ירושלים העתידיה יחופו במיני זהב, וכנראה כוונתו, לשבעה מיני זהב⁷, וכן: ירושלים שלעתיד לבוא תהא מוקפת בשתי חומות ואולי גם בחומה נוספת⁸.

לנוסח היסוד של הפיוט קבעתי את 'סדר חיבור ברכות', ובמקומות שנראו לי משובשים תיקנתי או השלמתי על־פי שני עדי הנוסח האחרים (שנוסחם זהה למדי), ואת כל ההבדלים בין כתבי־היד ציינתי בשינויי הנוסחאות. בהעתקת שכטר לכת"י טורין הפיוט אינו מנוקד אבל בשני כתבי־היד האחרים הוא מנוקד (אם כי בצילום כת"י אוקספורד שבידי לא נראים כל סימני הניקוד), וכאן במהדורתי נוקד הפיוט מחדש, בהשאת הכתיב המלא של אמות הקריאה, כמקובל בפרסום ראשוני של פיוט מכתבי־יד. תודותי לר' משה שפרבר שנתן עצמו למלאכת הניקוד וגם סיעני בביאור כמה עניינים מוקשים.

3 תודתי ל' אליצור על ההפניה לכת"י אוקספורד ול' וסרמן על ההפניה לכת"י פרמה.

4 כמו כמה מפיוטיו של ר' שמעון ב"ר יצחק ממגנצא.

5 גם היות הנוסח האשכנזי בשני כתבי־היד (שיש להם שגיאות משותפות) שונה מהנוסח האיטלקי, מחזק את הסברה שהפיוט לא הגיע אל איטליה מאשכנז, אלא מאיטליה לאשכנז. ושמא תיבת 'מנה' הנדירה, המופיעה פעמיים בפיוטנו (טור 12: "חידוש תורה מנה תוקשב"; טור 15: "יפנה מנה עזל וטמא וקדש"), תוכל לסייע בזיהוי מקומו של המחבר ותקופתו.

6 כפי הנראה, עריכתו המקורית של 'סדר חיבור ברכות' נעשתה בידי ר' מנחם ב"ר שלמה, הנודע בפירושו הדרשני לתורה 'שכל טוב', אשר פעל באיטליה בתחילת המאה השתים־עשרה. ראה על כך: A.I. Schechter, *Studies in Jewish Liturgy*, Philadelphia 1930, pp. 12-82.

7 עי' להלן, טור 21 ובביאור שם.

8 להלן, טורים 32-33 ובביאור לשם.

הפיוט - מהדורה וביאור

- ירושלים הבנויה / ירושלים הבנויה / ירושלים הבנויה / במהרה נעלה אליה
 ארץ הנקראת אבן שתייה / ירושלים הבנויה
 בנויה פעם ראשונה ושניה / ירושלים הבנויה
 ותבנה עוד פעם שלישיה / במהרה נעלה אליה
 5 גאים אל ירמסוה ברגלים / ירושלים הבנויה
 דברי נחמות יאמר לה בכפלים / ירושלים הבנויה
 ושאלו את שלום ירושלים / במהרה נעלה אליה
 הכתם הטוב עוד בל ישונה / ירושלים הבנויה
 וקנאה גדולה לציון תקנא / ירושלים הבנויה
 10 ולאמר לירושלים תבנה / במהרה נעלה אליה
 זקנים וזקנות בה ישבו במושב / ירושלים הבנויה
 חידוש תורה מנה תקושב / ירושלים הבנויה
 האומר לירושלים תושב / במהרה נעלה אליה

ביאור

1 **ירושלים הבנויה:** על-פי תהלים קכג ג. ושילש הפייטן את 'ירושלים הבנויה' לחיזוק הבקשה, על דרך קהלת ד יב: "ההוט המשלש לא במהרה ינתק". 2 | **ארץ:** מקום. **הנקראת אבן שתייה:** כינוי לירושלים או לבית המקדש, על-שום אבן השתיה שיש במקדש. ראה משנת יומא, ה ב: "אבן היתה שם [=בבית קדש הקדשים]... ושתיה היתה נקראת". 4 | **פעם שלישיה:** פעם שלישית, לעתיד לבוא (הצורה 'שלישיה' מצויה בישעיה טו ה; ירמיה מח לד). 5 | **גאים:** האויבים, על-פי תהלים צד ב. **אל ירמסוה ברגלים:** לא ירמסו את ירושלים ברגליהם; לא יכבשוה. והצירוף 'ירמסוה ברגלים' על-פי יחזקאל לד יח ועוד. 6 | **דברי נחמות יאמר לה בכפלים:** השווה: "חטא חטאה ירושלים" (איכה א ח)... שחטאו בכפלים... וכיון שחטאו בכפלים לקו בכפלים... ולפי שמכותיה כפולות כך נחמותיה כפולות, שנאמר (ישעיה מ א): 'נחמו נחמו עמי' (איכה זוטא, א יד, מהדורת ש' בובר, ברלין תרנ"ד, עמ' 64. ובסגנון דומה בפסיקתא דר"כ, טז יא, עמ' 280). 7 | **ושאלו את שלום ירושלים:** על-פי תהלים קכב ו. 8 | **הכתם הטוב עוד בל ישונה:** על-פי איכה ד א, בהיפוך מחורבן לתקומה: "איכה יועם זהב, ישנא הכתם הטוב". 9 | **וקנאה גדולה לציון תקנא:** על-פי זכריה ח ב: "כה אומר יי צבאות: קנאתי לציון קנאה גדולה...". 10 | **ולאמר לירושלים תבנה:** ותאמר על ירושלים שהיא תבנה. והצלעית מישעיה מד כח. 11 | **זקנים וזקנות בה ישבו במושב:** על-פי זכריה ח ד: "כה אומר יי צבאות: עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים". ואיני יודע מהו 'במושב', ושמא הוא כדוגמת תהלים קו לב: "ובמושב זקנים יהללוהו". ואולי יש לנקד: 'במושב', היינו, בעיר שהושבה לקדמותה. אבל ב-פ מנוקד: 'במושב' (ביק הניקוד לא ניכר). 12 | **חידוש תורה:** תורה חדשה. ראה ויקרא רבה, ג ג, מהדורת מ' מרגליות, עמ' רעח: "אמר הקב"ה: 'תורה מאתי תצא' (ישעיה נא ד), חידוש תורה מאתי תצא". **מנה:** מירושלים. **תקושב:** יקשיבו לה. כי מסתבר ש'חידוש תורה' ייצא מירושלים או מבית המקדש, ככתוב בישעיה ב ג: "כי מציון תצא תורה, ודבר יי מירושלים". את נתינת התורה המחודשת בציון ירושלים הזכיר גם ר' אלעזר בירבי קליר באופן 'וחיות הקודש אשר בשמים' מהקדושתא אפסי חוג' לשבועות (רבי אלעזר בירבי קליר: קדושתאות ליום מותן תורה, מהדורת ש' אליצור, ירושלים תשס, עמ' 204): "פרשות סתם שנאמרו בסניי / צור תפרש לנו בציון". כלומר: פרשיות שנאמרו בסניי שעניינן

- טְהוּרִים יִשְׁכְּנוּ לְבַד בְּעִיר הַקּוֹדֶשׁ / יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה
 15 יִפְנֶה מִנֶּה עָרָל וְטָמֵא וְקָדֵשׁ / יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה
 וְהִתֵּינָה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקּוֹדֶשׁ / בְּמַהֲרָה נַעֲלֶה אֵלֶיהָ
 קָל גְּבוּלָה יִבְנֶה מְאוּדָם פֶּטְדָה / יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה
 לֹא תִקְרָא עוֹד שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה / יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה
 אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה / בְּמַהֲרָה נַעֲלֶה אֵלֶיהָ
 20 מְגִדְלֶיהָ וְחוֹמוֹתֶיהָ לְסֹדֵר / יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה
 נַחֲפָה בְּמִינֵי זְהָבִים לְהָדוֹר / יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה
 וְהִתֵּינָה יְרוּשָׁלַיִם לְדוֹר וָדוֹר / בְּמַהֲרָה נַעֲלֶה אֵלֶיהָ

ביאור

סתום, הקב"ה (צור) יפרש לנו בירושלים שלעתיד. | 13 **האומר לירושלים תושב:** ישעיה מד כו. | 14 **טהורים:** ישראל. **בעיר הקדש:** בירושלים. | 15 **יפנה מנה:** יכולק ממנה, מירושלים (כך ביק: 'פונה', אבל ב'פ: 'פנה'). **ערל וטמא וקדש:** על-פי ישעיה נב א: "עורי עורי, לבשי צנף ציון... כי לא יוסיף יבא כך עוד ערל וטמא". **וקדש:** זונה, כמו דברים כג יח: "ולא יהיה קדש מבני ישראל". | 16 **והיתה ירושלים עיר הקודש:** הלשון על-פי ישעיה נב א. | 17 **כל גבולה:** כל היקף העיר, מקום הגבול. **יבנה מאודם פטדה:** יבנו מאבנים טובות. והוא על-פי ישעיה נד יא-יב: "הנה אנכי מרביץ בפרץ אבניך, ויסדתיך בספירים. ושמתי כדכד שמשתיך, ושערריך לאבני אקדח, וכל גבולך לאבני חפץ". אך איני יודע מדוע כדוגמא לאבנים טובות נקט הפייטן בדווקא "אודם פטדה" (צירוף מקראי במקומות אחרים, כמו: שמות כח יז; יחזקאל כח יג), ואולי משום החריזה. | 18 **לא תקרא עוד שכולה וגלמודה:** ירושלים לא תיקרא 'שכולה' ו'גלמודה'. על-פי ישעיה מט יד, כא, בהיפוך מרעה לטובה: "ותאמר ציון... מי ילד לי את אלה, ואני שכולה וגלמודה, גלה וסודרה". | 19 **את ירושלים ואת ערי יהודה:** ירמיה כה יח; זכריה א יב. | 20 **מגדליה וחומותיה לסדור:** לסדר ולבנות את מגדליה וחומותיה של ירושלים שלעתיד לבוא. השווה בבלי, בבא בתרא עה ע"ב: "עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף טפח גיגואות, אלף קפל מגדלים..." ובמדרש תהלים, מח ד, עמ' 275-276: "סובו ציון והקיפוה, ספרו מגדליה..." כמה מגדלין עתידין להיות בה, אלף וארבע מאות ושמונים וחמשה..." ועל חומותיה של ירושלים שלעתיד, עי' להלן טור 32 ובביאור לשם. | 21 **נחפה במיני זהבים להדור:** חומותיה ומגדליה של ירושלים יהיו מחופים במיני זהב להדרה וליפותר. השווה: "ושבע חומות מקיפין ירושלים: של כסף, ושל זהב, של אבן יקרה, של פז, של ספיר, של כדכד ושל אש, וזויה יזהיר מסוף העולם ועד סופו" (ספר אליהו הנביא ז"ל ופרקי משיח ופרקי בן עזאי עם מעשיותיו, פרא שטו, דף 9א-ב). אך מכך שפייטנו מדבר על "מיני זהבים" נראה שנתכוון למסורת המדרשית, הידועה מן הפייטנים, שירושלים העתידית (וכנראה גם חומותיה) תתיסד בשבעה מיני זהב. כן בשרידי הקדושתא לענייה טוערה' לפייטן ר' יהודה, השם בפי הקב"ה דברי תנחומין לישראל על בניין ירושלים: "גם בשבעה זהבים אייטס בנייניך / ובאבן ספיר אשכלל ארמוניך / דירתך אכונן באבן יקרה על ידי בוניך / הנה אנכי מרביץ בפרץ אבניך" (ש' אליצור, 'חידושים בחקר השירה והפיוט', אוסף הגניזה הקהירית ב'נצח, בעריכת ד' רונטל, ירושלים תשע, עמ' 190). וכן יש להסיק מכריכת החזרת שבעת מיני הזהב לכינון שערי ירושלים: "דלתות שערך אכונן / [...] / וזהבים אשיב שבעה / חיליה מצר אושיעה / טובות לה אושפיעה" (פיוט וקדושתא 'אם סוערת בלב כנאיה' לשבת 'עניה סוערה' = קדושה ושיר: קדושתאות לשבתות הנחמה לרבי אלעזר בירבי קליר, מהדורת ש' אליצור, ירושלים תשמח, עמ' 53). לבניין ירושלים העתידית בשבעה מיני זהב לא מצאנו מקור בספרות חז"ל שלפנינו (חוץ מהמניין עצמו, ראה: ירושלמי, יומא ד ד, ויניציאה רפג, דף מא ע"ד), ובמאמרי 'חומות ירושלים לעתיד לבוא' (בכתובים) הארכתי בעניין. | 22 **והיתה ירושלים לדור דור:** על-פי ויאל ד כ: "ויהיה לעולם תשב, וירושלם לדור ודור".

סוכת דוד הנופלת והשוממת / ירושלים הבנויה
עוד למעלה למעלה תהא מרוממת / ירושלים הבנויה
והיתה ירושלים עיר האמת / במהרה נעלה אליה 25

פה אשב אמר יי / ירושלים הבנויה
ציון כוננו ידי ותיקוני / ירושלים הבנויה
בונה ירושלים יי / במהרה נעלה אליה

קרית חנה דוד משיח יי / ירושלים הבנויה
30 רבוצה על תבור וכרמל וחרמון וסיני / ירושלים הבנויה
והיתה ירושלים כסא יי / במהרה נעלה אליה

שתי חומות מקיפות גבולה / ירושלים הבנויה
תוקף חומת אש סביב לה / ירושלים הבנויה
ונבנתה עיר על תילה / במהרה נעלה אליה / ירושלים הבנויה

ביאור

23 סוכת דוד הנופלת והשוממת: ירושלים או בית המקדש. והכינוי ע"פ עמוס ט יא. והצלעית יורדת לטור הבא. |
24 עוד למעלה למעלה תהא מרוממת: ירושלים (או בית המקדש) תתרומם למעלה עד לשמים. ראה פסיקתא דר"כ, כ ז, עמ' 318: "וְיִרְחֶבְהָ וְנִסְבָּה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לְצִלְעוֹת' וגו' (יחזקאל מא ז). תני ר' אליעזר בן יעקב: עתידה ירושלם להיות רמה ועולה עד שתהא מגעת לכסא הכבוד". | 25 והיתה ירושלים עיר האמת: ע"פ זכריה ח ג: "וְנִקְרָאָה יְרוּשָׁלַם עִיר הָאֱמֶת". | 26 פה אשב אמר יי: על פי תהלים קלב יד: "זאת מנוחתי צדי עד, פה אשב כי אותה". | 27 ציון כוננו ידי ותיקוני: דברי הקב"ה: את ציון יסדו ידי ותיקנתי. השווה שמות טו יז: "מקדש אדני כוננו ידיך". | 28 בונה ירושלים יי: תהלים קמז ב. | 29 קרית חנה דוד: כינוי לירושלים, עלישם ישעיה כט א. | 30 רבוצה: שוכנת. על תבור וכרמל וחרמון וסיני: ראה מדרש 'מה נאוו' (פסיקתא דר"כ, נספחים, ה, עמ' 466): "עתיד הקב"ה להוריד ירושלם בנויה מן השמים ולהעמידה על ארבעה ראשי הרים - על סיני, ועל תבור, ועל חרמון, ועל כרמל; והיא עומדת על ראשי ההרים ומבשרת לישראל קץ הגאולה". ועי' מאמרי: 'על כמה הרים יבנה בית המקדש העתידי', סגולה, גליון 15. | 31 והיתה ירושלים כסא יי: ע"פ ירמיה ג יז: "בַּעַת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם כְּסֵא יי". | 32 שתי חומות מקיפות גבולה: שתי חומות יקיפו את גבולות ירושלים. ואין לעניין מקור בספרות חז"ל שלפינו אף הוא נזכר הרבה בפיטנות הקדומה, שחלקם הוסיפו שאחת החומות תהא מאש והשנייה מכבוד. וכנראה דרשו כן מזכריה ב ט: "וְאֵנִי אֶהְיֶה לָּהּ, נָא יי, חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וְלִכְבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ". כן נתפייט בסילוק [...] תעלה ארוכה לר' אלעזר בירבי קליר: "וְתִכְנֶנָה וְתִכְנֶנָה עִיר הַקֹּדֶשׁ / וְיִסְבְּבוּהוּ שְׁתֵּי חוֹמוֹת קוֹדֶשׁ / אֶחָת שְׁלֹאֶשׁ וְאַחַת כְּבוֹד קוֹדֶשׁ" (ע' פלישר, 'לפתרון שאלת זמנו ומקום פעילותו של ר' אלעזר בירבי קליר', תרביץ, נד [תשמח], עמ' 425; בהשוואה למאגרים). ובפיוט אחר שלו: "וְשְׁתֵּי חוֹמוֹת לָהּ מְקֻפּוֹת / וְחוֹמַת אֵשׁ וְכְבוֹד לָהּ מְקִיפּוֹת" (סילוק 'יכון עולם על מלאתו', מחזור כפי מנהג ק"ק רומא, א, בולוניה ש, דף [197] ע"ב). ויש שהזכירו את הקפת ירושלים בשתי חומות בלא לפרט שהן מ'אש' ו'כבוד', כמו ר' פינחס הכהן מכפרא: "חֲנֻכַּת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם / תִּתְחַן עוֹד בְּכַפְלִים / וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִקְוֶה אִפִּים" (פיוט רבי פינחס הכהן, מהדורת ש' אליצור, ירושלים תשסד, עמ' 521). ובמאמרי 'חומות ירושלים לעתיד לבוא' (בכתובים) נתברר העניין יפה. | 33 תוקף חומת אש סביב לה: חומת אש חוקה תהא סביב לירושלים, והוא ע"פ זכריה ב ט: "וְאֵנִי אֶהְיֶה לָּהּ, נָא יי, חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב". ולא נתברר אם חומת אש זו היא בנוסף לשתי החומות שזכרו בטור קודם, ובסך הכל תהינה שלוש חומות (כאחת המסורות המדרשיות ששרדו בפיוטים, שהבאתי במאמרי הנזכר), או שבטור הנוכחי חזר הפייטן על חלק מדבריו שבטור קודם. | 34 ונבנתה עיר על תילה: ירמיה ל יח.

שינויי נוסחאות:

סימני כתיב היד: ט = סדר חיבור ברכות (מחזור טורין); פ = כת"י פרמה; ק = כת"י אוקספורד.

שתי הערות כלליות: (א) הצלעיות החוזרות ('ירושלם הבנויה' ו'במהרה נעלה אליה') הועתקו ב"ט במקוצר: 'ירו' הב'; במה' נע' אל', או באופנים קרובים, וב"פ, ק הועתקה הצלעית החוזרת הראשונה: "ירושלים הבנויה" שלא בשלמותה, אלא רק: 'ירושלים' (וב"פ גם: 'רוש'), וב"ק הועתקה הצלעית החוזרת השנייה במקוצר: במה' נע' אל'. שינויים אלו לא ציינתי בשינויי הנוסחאות. (ב) מסיבה טכנית העדפתי את הכתיב 'ירושלים', מלא יו"ד, כמו ב"פ, ק (באופן עקבי, פרט למקומות ש"פ קיצר: 'ירוש'), ולא 'ירושלם' שב"ט.

1 אליה] ט: עליה. | 3 פעם] פ: הפעם, והה"א תלויה בין השיטין בכתיבה שונה. | 4 ותבנה] ט: ותיבנה. / עוד] פ בשוליים ובכתיבה שונה. | 5 אל] פ, ק: בל. / ברגלים] ט: ברגליהם. | 6 בכפלים] פ: בכפ'. ק: בכפליים. | 8 עוד] פ, ק ליתא. / ירושלים] פ: מירוש'. | 9 לציון] ט: לצין. | 10 ולאמר] פ, ק: לאמר. / לירושלים] ק: לציון. / תבנה] ט: תיבנה. | 11 זקנים וזקנות] פ: זקנים וזקניות. ק: זקנים וזקניות. / בה ישבן] פ: עוד ישבו בה. ו'עוד' נוסף בגליון, ואולי 'בה' נמחק בהעברת קו אלכסוני. ק: ישבו בה. | 13 האומר] פ, ק: לאמר. | 14 הקודש] ט, ק: הקדש. | 15 יפנה] ק: יפונה. / ירושלים] פ: מיר'. | 16 הקודש] ט, ק: הקדש. | 17 גבוליה] ט: גבוליה. | 19 את ירושלים] ט: את ציון. | 20 לסדור] פ: לגדור, ועל הגימ"ל נרשמה סמ"ך בכתב מאוחר. | 21 להדור] ט: להדר. | 23 והשוממת] ק: והשוממ'. | 24 למעלה²] פ בין השיטין. / תהא] פ ליתא. | 26 ירושלים] פ: בירוש'. ק: בירושלים. | 27 ידי ותיקוני] ט: ידי ותיקוניי. | 28 בונה ירושלים יי] פ: והיתה ירושלים כסא יי. ק: וקראו לירושלים כסא יי. | 29 קרית] פ: קירית. / חנה] ט ליתא. | 30 תבור וכרמל וחרמון] פ: תבור וחרמון כרמל. ק: חרמון ותבור וכרמל. / וסיני] ט: סיני. | 31 והיתה ירושלים כסא יי] פ: וקראו לירושלים יי. ק: והיתה ירושלים קדש ליי. | 32 גבוליה] פ: סביב לה. | 33 חומת] ק: חומות. / אש] פ: אש בכבוד. | 34 ונבנתה] ט: נבנתה. / עיר] פ, ק: העיר. / ירושלים הבנויה] פ ליתא.